

agrární, že podala jí k dílu tomu ruku pomocnou, že podepřela ji svou vzornou organisací: vykonala tím čin humánně kulturní, čin sociálního bratrství, cennější před budoucností než celé stohy papíru potištěného sebekrásnějšími deklamacemi sociálně politikými.

Soustavné akci vyhladovovací a vylidňovací, jejímž terčem jsou naše země, čelí se tu prostředky stejně důmyslnými a nadto nesmírně čistými a ušlechtilými, a ruší se tak alespoň částečně její rozpočty. A kromě toho duše českého lidu tím, že se jí v důvěře a lásce ukládá toto sebezapíravé dílo oběti, dorůstá heroismu, který projevuje se již i v jiných směrech a vynutí si dříve nebo později podiv celého světa a skloní ve chvíli rozhodné závaží v náš prospěch. Tisíce a brzy snad již desettisíce dětí — celé příští generace národní — přenášejí se takto a budou se přenášeti z počínů básnířčina přes dnešní moře bídy, žalu, krve, hladu a smrti do své budoucí vlasti, do naší Země zaslíbené.

Zase jednou v Čechách Slovo tělem učiněno jest.

A byly to vždycky vrcholné chvíle českých dějin, kdy v čin a skutečnost národně společenskou vtělilo se nábadné nebo prorocké slovo myslitelovo nebo básníkovo, slovo lásky, víry, síly, slovo duchového i tělesného bratrství.

Budiž tomu tak i nyní!

Z pocitu nejhlubšího, smrtelného osamocení tryská básnická tvorba Březinova; a tryskala tak vždycky u všech velkých tvůrců moderních. Nebylo jiné tvorby pro nás, kdož jsme byli odsouzeni k atomismu moderního života, v němž vládly zlomkovitost a svár a kde rytmus lámal se po každé vlně, — pro nás, již říkají generace let devadesátých. *Zítřka* bude snad jinak — snad nastoupí éra tvorby z družnosti pro družnost, jako tomu bylo v třikrátě blažených časech antických; *včera* a *dnes* nebylo a není jinak.

Lékem proti osamocení jest modernímu tvůrci tvorba. Tvůrce vytváří své dílo *z potřeby, z lísně, z hrůzy*: doplní se, uniknouti samotě, vyplníti ji, zalidniti ji! Tato bolestná potřeba nebo nutnost — ne milostné překypění, nýbrž skoupá tíseň — stojí jako železný zákon nad moderní tvorbou, zároveň její velikost i bída. Ne štědrým odleskem marnotratného života, nýbrž jeho bolestnou náhradou bude ti umění, stojí psáno nad *louto* branou.

Moderní tvůrce tvoří, aby unikl hrůzám samoty. Umění jest mu cestou k vykoupení a nástrojem sebevykoupení. Život klade za jeho podnož a blíží se k němu trnitou žhavou stezkou asketickou: mnich, mučedník, sebeobětovatel, fanatik a vyznavač. Pamatuješ se na báseň „Umění“, kterou jako vášnivým symbolem víry uzavírá Březina svou první knihu básnickou? „Na hranicích svých dní Ti volám: muč a pal | a v bolů žalářích mi tvář mou vyběl na sních: | já v díků kadidlo do vůní spálím žal | Ti ohněm rytmů v básních!“ „A pěnu rozkoše, již hází lásky var, | na purpur koberečů Ti v bílé kvítí nastru | i blaho dívčích těl, kde

v ňader lita tvar | spí vůně v alabastru.“ „Svou duši v žhavý sloup vysálám do nebes | a v rakev síly své jak v cín se složím ke snu, | až křečí Tajemství jak poražený kněz | u oltářů Tvých klesnu.“ Kdo to zde mluví? Pascal? Flaubert? Oba zároveň, sliti vjedno! Kdosi, kdo hledá nejvznešenější formu sebevraždy...

Utrpení, které působí mladému Březinovi jeho životní osamocení, jest opravdu děsivé; děsivé proto, že znemožňuje mu pravý život v lásce a láskou, že zabraňuje mu, aby nenaplnil svého životního údělu a úkolu. V Tajemných dálkách jsou básně, nad něž nebylo napsáno mučivějších v české poesii: *zde* vyvrcholuje se metafysický nihilism Máchův. Nemohu ani dnes čísti této knihy bez nejbolestnějšího vzrušení: tak jsou zde ne vystižena, nýbrž ztělesněna muka zoufalého bezvýhodného osamění, v němž byla zazděna část t. zv. generace z let devadesátých, opuštěné svými rodiči, vyvržené tehdejší společností českou... typický stav tehdejšího mládí, který nedávno tak bystře vyčetl na těchto místech i z prvních obrazů Preislerových Zdeněk Kratochvíl. V Tajemných dálkách jsou básně, v nichž odmítavé gesto idealistovo jest jen maskou marné donquijotské zhrdy vítězným životem, který tekł mimo,... básně ne rouhavého nebo buřičského pesimismu, nýbrž klidně studené, jakoby mrtvolné resignace. „Na úpatí pohoří Smrti, kde v ledovců závrtný spád | se smývá Věčnosti příval, chci umdlený spat | a ilusi dní, klam krve a šero vlastního žití | jak dusivý sen, jenž na prsa kleká, chci snít.“ V tomto klidu, jenž přijímá... víc, jímž vítá odumření, jest hrůza těchto básní. Tajemné dálky... ano, ty byly jen proto, aby mučily vězně zazděného do samoty, vězně posedaného věčnou touhou úniku a spoutaného přece čímsi strašnějším, než jsou hmotné zdi a brány železem pobité: hypnosou diváckou, která jej nutí, aby se zvědavostí přihlížel své bídě, vystihoval ji a tím ji bezděky množil a vyvrcholoval.

Z vězeňské samoty první knihy Březinovy není jiného úniku než smrt. Ona jediná může zrušit kletbu osamocence, rozrazit jeho okovy, vústiti jej ve společenství a v bratrství, v rozkoš a krásu *reálnou*, to jest jinou než ona, již tvoří klamivé páry ne-

čistého varu vlastní krve, abych mluvil slovníkem básnickovým. To jest smysl *kultu smrtného*, kterému jest zasvěceno v této knize několik básní nejžhavějšího koloritu, přímo eroticky smyslného, kultu, který zpřizňuje Březinu s Novalisem a více ještě s Baude-lairem Květů zla.

Tento metafysický nihilism nebylo možno stupňovati: již v první knize vykrystalisoval se v nejtvrďší a nejčistší útvary hlatí hrajících duhovými pablesky; a nebylo ani možno jej opakovati — k tomu byl Březina příliš opravdovým tvůrcem, aby se vracel k notě, již již jednou dobyl. Březina byl nadto příliš básník, to jest bytost lásky a jejího žáru, aby snesl nadlouho chladnou a mstnou zlobu, již v sobě zavíraly některé básně Tajemných dálek; nemohl dlouho spáti v mrazivě ledovcové atmosféře, „na úpatí pohoří Smrti“, jak zpívá v básni „Snad potom...“. Tvůrce jest tvůrcem, tvoří-li nejen ze sebe, nýbrž i *nad sebe*; nejen ke své podobě, nýbrž i k podobě své lásky a své víry. Básník jest ten, kdo miluje život *quand même*: ne logickou důsledností některého filosofického theorematu, nýbrž *přes ni a proti ní*. Bohatství umlčené nebo oklamané lásky životní musí promítnouti ve vnějšek ne jako pouhý theoretický protest, nýbrž jako teplý objektivný konkrétný čin tvůrčí dramatičnosti, jako akt lásky a víry. Básníkův vývoj není nikdy přímočarý ve smyslu logických řetězců; bývá naopak řadou dramatických výbojů, která pokračuje často kontrasty a odskoky. Básník jest básníkem jen za cenu, že povaha jeho jest proměnlivější, pružnější, méně ztuhlá než povaha člověka nebásníka, člověka netvůrce. I tvůrce-lyrik nese v sobě kvas dramatičnosti, která se vmýšlí a vciťuje v stavy cizí jeho dnešnému nebo včerejšímu já a přivlastňuje si je právem své dobyvatelské expanse.

Mezi Tajemnými dálkami a Svitáním na západě jest skok, *tvůrčí skok*: přerod tvořivé vůle, znovuzrození duše, „popření vůle individuálné“ ve smyslu Schopenhauerově. Březina stává se básníkem nadosobním: hodnotí, kde dříve jen trpěl a prociťoval; staví, kde dříve jen reprodukoval a reagoval; buduje po vykupitelském plánu kázeň síly a řád lásky, kde dříve věřely

410 mu víry rozkladné a rozstupovaly se disonance. Vypsal jsem jinde tento veliký objektivistický děj a jeho důsledky; a nechci se zde opakovati. Stačí, řeknu-li, že ze sebemučitele vyrostl sebevykupitel i vykupitel jiných; z rozkošnického impresionisty a sebepitvajícího nihilisty vykuklil se tvůrce heroický, který ze své bídy a ze svého zoufalství dovedl dobýti léku všem ubohým, poraženým a pokořeným; dramatik lásky boží i bliženecké; lyrik sborový i kolový, který ve vír své extase rval a zabíral kruhy širší a širší a rozezpíval posléze i živly a prvky zcela temné a němé; teleolog bolesti a mesianista bratrské spolupráce všech se všemi na díle vykoupení vesmírného; zalidnitel života novými nadějemi a jistotami, které již zítřek v něj vtělí jako jeho samozřejmé orgány. To všecko, opakuji, vložil jsem podrobně jinde.

Nač chci zde však upozorniti, jest podivná obdoba mezi osobním osudem Březinovým a českým osudem všenárodním.

Nebylo snad na počátku devatenáctého věku národa osamělejšího, bohy i lidmi více opuštěného, než byl nepatrný, slabý národ český, v sobě rozdvojený, zvolna jen se jednotící a obrozující. Nikdo o něm nevěděl; nikdo ho neznal; vyvržencem a psanecem byl mezi národy.

Toto osamění nesla bolestně všechna tvorba česká, nejprve básnická a umělecká, později i politická. Tvorba básnická i hudební v první řadě snažila se je zrušiti: vykupitelství z osamělosti fysické i mravní a z bázně a malomyslnosti jako důsledků jejích, vybudování cest a drah, které by vedly a vyvedly odtud, sepjaly nás se světem hlubším, vášnivějším, statečnějším, vedly nás a vklínily nás v silnější celek, v světovou obec pravdy, síly, krásy, božství — hle, takové jsou inspirace české tvorby ve všech směrech a oborech.

To jest smysl básnické tvorby Kollárovy a jeho panslavismu, který harmonisoval naivně a ukvapeně prvky a živly nesourodé, často po vnějškových schématech.

Ale ani protinožec jeho Máchův není nic jiného než silný pokus objektivisovati osamocení a vykoupiti je extatickým aktem veliké lásky; že rozklad cítil tak poctivě a hluboce, s takovou vůlí

411 k pravdě, s takovou statečností, až dovedl rozštípnuti svár ke kořenům a odtud jej léčiti, zůstane jeho ctí a slávou dlouho do budoucnosti.

V historiografii Palacký včlenil někdejší naše osamění a rozdělení ve světovou dialektiku vývojovou a ve světový plán prozřetelnostný.

Nerudova tvorba básnická inspiruje se dvoji ideou vzájemně se doplňující: zesílení češství světovostí, a ne-li obroda, alespoň posílení a očista světa češtvím.

A Vrchlický? Jediné úsilí vklíniti pevně češství v kulturní a civilisační dílo západoevropské. A v Zeyerovi žije přímo již mesianism světového češství, češství vysvobozeného z pout osamění a promítnutého na výšiny svobody, slávy a síly.

A týž smysl osvobodivý má filosoficko-politická tvorba Masarykova.

Básnické dílo Březinovo odpovídá všem těmto výzvám a dopovídá všechny tyto nápovědi. Jako jen několik málo velkých tvůrčích činů české minulosti ruší osamocení české duše a vlévá ji do žil světových právem silného a líbezného života — a právě v předvečer dne, kdy vstupuje i česká myšlenka politická jako herec protagonist na jeviště světové.